

Kulturmiljø
Landskabstype
Tema
Tid
Emne

Stege Sukkerfabrik
Strukturer på tværs af landskabet
Håndværk, industri og produktion
1880 – i dag
Roe- og flinteforarbejdning

Hovedtræk:

Kulturmiljøets hovedtræk er de store fabriksbygninger i røde, blanke sten, betonsiloerne og de høje skorstene, samt rampeanlægget på udenomsarealerne og jordbassinerne. Et samlet anlæg, der i størrelse og udstrækning dækker et anseligt areal, og som fortæller om fabrikkens omfattende virke og betydning for øen. Fabriksanlæggets betonsiloer og skorstene er dominerende elementer i byprofilen og står som vartegn for Stege og Lendemarke. Jordbassiner og roeramper har høj fortællerværdi og formidler historien om roens håndtering, før den går ind til videreforarbejdning. Fra ramperne er der udsigt over jordbassinerne, så fabrikken i dag opleves beliggende i et attraktivt, grønt område.

Jordbassinerne, som er arealfredede, har høj landskabelig værdi som rekreativt område nær byens centrum.

Den tidligere direktørbolig, umiddelbart vest for fabrikken, og to store ejendomme, opført som lejekaserner for medarbejdere, afspejler med den materialemæssige homogenitet, de røde sten, tilhørsforholdet mellem funktionærboliger og fabrik. Ligesom bebyggelsesmønsteret i Fabriksgade og Nygade arkitektonisk underbygger tilhørsforholdet til fabrikken. Husene på Fabriksgade er lave, smalle dobbelthuse med grundstykke til køkkenhave, placeret på en trang vej. Kontrasten mellem den store fabrik og de små arbejderboliger er slående. Dette boligmiljø er langt fra autentisk, men tætheden og lidenheden danner en original ramme, som er arbejderboligernes kendetegn.

Sammenhæng med:

Saftstationen i Damme, Daneflint, Saftstationen i Holme, Roebanenettet, Mern Saftstation.

Bevaringstilstand:

Sukkerfabrikkens bygningers bevaringstilstand er varieret, men overvejende god. Bygningerne står i de oprindelige materialer, ændringer er dog sket ved vinduer og døre, ligesom nye bygningsdele er tilføjet.

Udenomsarealernes oprindelige indretning, som har været tilpasset ind- og udkørsel af roer og sukker til og fra fabrikken, er bibeholdt til de nuværende produktioners kørselsbehov.

Bærende bevaringsværdier:

De bærende bevaringsværdier udgøres af fabriksanlægget med roeramper, betonsilo og skorstene samt rødstensfunktionærboligerne i fabriksanlæggets yderkant. Herudover er Fabriksgade og Nygade værdifulde bebyggelsesflader, der understøtter hovedanlægget. Jordbassinerne har bærende bevaringsværdi som rekreativt område med kulturhistorisk fortællerværdi.

At anlægget i høj grad er bevaret efter lukningen er ualmindeligt. Dette gør Stege Sukkerfabrik livskraftig og giver perspektiv til bevaringsværdien.

Afgrænsning:

Kulturmiljøet afgrænses af kystlinien mod nord og inkluderer sukkerfabriksanlæg inkl. skorsten og siloer, roerampeanlæg og jordbassiner, funktionærboliger i randen af fabriksanlægget samt ud til

Strandvej, villakvarteret mellem roebassinerne og Kostervej og husrækkerne i Nygade, inkl. arealet ud til Noret, og Fabriksgade.

Sårbarhed:

Sårbar overfor ejerskifte, funktionsskifte, nedrivning og nybygning. Eventuel overfladebehandling og større ændringer i bygningsdetaljer vil sløre det indre tilhørsforhold bygningerne i mellem. Sukkerfabrikken ligger naturskønt, hvilket gør grunden attraktiv til boligudstyknig. I dag huser sukkerfabrikken mange forskellige erhvervstyper. Der er planer om nedrivning af enkelte driftsbygninger og efterfølgende udstykning til boliger i form af punkthuse.

Siloerne er sårbare i forhold til udløbet af lejeaftalen med Danisco i 2006. Danisco har anvendt siloerne til oplagring af sukker, og uden et erhvervsmæssigt formål er de nedrivningstruede. Det samme gælder skorstenene, som ejeren 1988-2005 har ladet stå, men som efter ejerskiftet er i høj risiko for nedrivning.

Alle bygninger i kulturmiljøet - men særligt boligerne, som er små og arkitektonisk set i høj grad bæres af detaljeringen - er sårbare overfor yderligere ændringer af detaljer, overflader og bygningsdele.

Rampeanlægget nord for de store haller står uden funktion, og dette giver anlægget høj sårbarhed. Jordbassinerne har ny funktion som rekreativt område og plejes som åben lav vegetation. Den kulturhistoriske baggrund for deres tilstedeværelse - afspejlingen af deres tidligere funktion - udviskes, hvis der sker ureguleret tilgroning med træer og buske i bassinerne, og hvis digerene mellem bassinerne nedlægges.

Fed = beskrivende for dette km.

Unik – Sjælden – **Repræsentativ** – Egnsspecifik – Fungerende – Autentisk - **Historisk kildeværdi** Oplevelsesværdi – **Identitetsværdi** – **Fortælle værdi** – Diversitet – **Homogenitet** – Sammenhæng med naturgrundlag

Naturgrundlaget

Sukkerfabrikken ligger på lave arealer ud mod Stege Bugt. Nygade ligger ned mod Noret.

Landskabets hovedtræk

Sukkerfabrikken og arbejderkvarteret omkring denne (dele af Lendemarke) er placeret i et næsten fladt morænelandskab på et næs i det smalle farvand, som forbinder Stege Nor og Stege Bugt. Sukkerfabrikken ligger ganske tæt på Stege By og ned til havnen - en på mange måder ideel placering.

Mod vandet ligger grønne arealer, og træer er plantet langs stier ved vandet. Det er påfaldende, som det grønne element afgrænser og markerer helheden af Stege Sukkerfabrik. Især fra vandet og fra Steges huse med 2. sal, ses fabrikken i det grønne.

Vest for fabrikken ligger et stort inddæmmet område, inddelt i en række bassiner. Her er jord og vand (slam) fra spuling af sukkerroerne blevet udledt. De sidste syv bassiner blev anlagt i 1982-83. Ved sukkerfabrikens lukning i 1989 var flere af bassinerne endnu ikke fyldt op med jord. I dag er området fredet, og det bruges rekreativt af lokale og ornitologisk interesserede.

Kulturhistoriske hovedtræk

Sukkerfabrikken var fra 1884-1989 en meget vigtig arbejdsplads. Fabrikken blev anlagt med stor opbakning fra den mønske rigsdagsmand Frede Bojsen, der selv opfordrede lokale bønder til at tegne roekontrakter, og som også overbeviste finansmanden C.F. Tietgen om projektets styrke. I landskabet kunne sukkerroernes betydning aflæses i fx roemarkerne udstrækning, saftstationernes antal (Stege, Pollerup, Damsholte, Damme, Holme og Mern) og anlæggelsen af roebaner. Af disse træk ses på Møn i dag kun saftstationen i Damme samt en remisebygning, fra roebanen i Holme, beliggende øst for siloanlægget.

Produktion af det hvide sukker involverede fra begyndelsen mange forskellige faggrupper – både indenfor kemi og håndværk foruden ufaglærte fabriksarbejdere samt hele produktionsapparatet i landbruget. Også kvinder fik ansættelse på den nye fabrik, og således fik virksomheden en meget stor betydning for den ændring af erhvervsstrukturen, der tog afsæt i industrialiseringen. Fabrikken blev ubestridt den største arbejdsplads på Møn, Bogø og Nyord. Alle kendte en som arbejdede der i kampagnen.

Flere af bygningerne i anlægget er opført 1884. Dette gælder bl.a. for hovedbygningen, med den karakteristiske hovedindgang, dekoreret med sandstensportal, beliggende langs Kostervejen. Mange af bygningerne har et synligt mærke i form af et bogstav, og på en af hovedbygningernes østside sidder fabrikestegnet – et stort og tydeligt ur.

Ad stikvejen vest om fabrikken ligger den gamle direktørbolig, opført 1884. Bygningens fremtoning og placering både understreger samhörighed og adskillelse i forhold til fabrikken. I tilknytning hertil ligger ligeledes fra 1884, en kontor- og administrationsbygning. Længere mod vest, ad Strandvejen, ligger overfor hinanden to store murstensetageejendomme, også opført 1884. Disse fungerede som lejekaserne for fabrikkens tilrejsende folk – hyret til kampagnen. I dag er bygningerne privatejede udlejningsejendomme.

I 1886 etableredes ”Stege Sukkerfabriks Byggeselskab”. På Fabriksgade opførtes fra 1885-1900 en række små dobbelte gadehuse med baghaver. Gadens første (eksisterende) hus blev dog allerede opført i 1882.

Nygades bebyggelse må også delvist anses for at være relateret til sukkerfabrikken. Bygningen på hjørnet, nr. 18., er opført samtidig med fabrikken, nemlig i 1884. Villaen, nr. 29, er opført i 1886 og har sandsynligvis også haft en forbindelse hertil, da det var udtalt praksis at bo i umiddelbar nærhed af sit job.

I 1912 blev endnu et boligselskab stiftet, ” Arbejdernes Byggeforening”. Selskabet opførte på Enighedsvej flere fritliggende boliger i tidsrummet 1913-15.

Husene her er overvejende større og rigere i fremtoningen end husene i Fabriksgade og Nygade. De er formentlig bygget til faglærte arbejdere og mestre. Disse arbejderboliger varierer i udtrykket – der er både små fritliggende 1-familiehuse og større 1-familiehuse i muremesterstil.

Produktion

Sukkerfabrikken producerede hvidt roesukker. Roerne blev fra 1950'erne transporteret til fabrikken med lastbiler. På dette tidspunkt begyndte lukningen af saftstationerne i landskabet. Lastbilerne blev vejret ved vejerboden og kørte til roemodtagelsen, hvor roerne blev læsset af og vasket inden de på transportbånd, blev bragt ind i selve fabrikken.

De første jordbassiner er formodentlig blevet anlagt sammen med sukkerfabrikken. Jordbassinerne blev brugt til spildevand fra vask af roer. I 1980'erne blev der foretaget yderligere udbygning af jordbassinerne.

Efter sukkerfabrikkens ophør i 1989 blev jordbassinerne indtaget til rekreative formål for befolkningen. I 1993 blev jordbassinerne og det omkringliggende område fredet af Møn Kommune. Arealerne afgræsses af får udsat af Storstrøms Amt. Et rigt fugleliv forefindes.

Sukkerfabrikkens nære udenomsarealer kom på offentlige hænder for derefter at blive solgt til en privat forretningsmand. Stege Sukkerfabriks erhvervspark blev dannet med henblik på erhverv som for eksempel åleproduktion, bolcheproduktion, og revisionsvirksomhed. Ejeren af det samlede anlæg bevarede bygningernes form og tilpassede nye funktioner til bygninger og udenomsareal. I 2005 blev Sukkerfabrikken og dens arealer solgt til nye ejere. Der vil blive bygget boliger på grunden.

Omkring fabrikken ses arbejderboliger af forskellig karakter - henholdsvis på Enighedsvej, Nygade og Fabriksgade.

Arkitektur

Arkitekten bag byggeriet er L. Fenger, der også tegnede Rødkilde Højskole. Den anvendte byggestil er typisk for industriarkitektur på dette tidspunkt.

Hovedbygningen står i rødt, blankt murværk i historistisk stil og er opbygget med murpiller, hvor imellem vinduerne sidder i høje, tilbagetrukne partier. Taget er lavt og er vigende i den arkitektoniske sammenhæng. Hovedbygningen er størrelsesmæssigt i stor kontrast til det omliggende arbejderkvarters små villaer.

Nye bygninger er nogenlunde tilpasset fabrikkens oprindelige stilart og materialer. Saftstationen fra 1976, med en tilbygning fra 1985, har træk af modernisme.

Bag bygningsanlægget står de grå, cylinderformede betonsiloer i flot samspil med roerampeanlægget længere mod nord, og siloerne står som meget markante bygningsværker i byprofilen og danner vartegn for byen sammen med de gamle murede skorstene.

I randen af fabriksanlægget står nogle bygninger, der ved deres arkitektur og materialer - samme røde sten - underbygger tilhørsforholdet til fabrikken. En lille stykke længere nede ad Strandvejen står to to-etagers huse på hver side af gaden med gavlen til og danner port til det efterfølgende villakvarter. Igen afslører de røde, blanke sten og byggestilen tilhørsforholdet til fabrikken. Selve hustypen: toetager, med dør midt i gavlen, som antyder korridorinddeling, ret lav taghældning leder straks tanken hen på lejekaserner for roemedarbejdere.

På den anden side af Kostervej ligger to gader med arbejderhuse, Nygade og Fabriksgade. Det smalle gaderum på Fabriksvej har med sin tætte bebyggelse en udpræget bymæssig karakter, eksempelvis anes de bagvedliggende haver stort set ikke. Husene fremstår i dag med et mere individuelt præg i henhold til farver på husene, vinduer og døre – dette lægger afstand til de arketyper, ensartede arbejder-dobbelthuse.

Flere af husene i Nygade er dobbelthuse af omtrent samme karakter som i Fabriksgade. Nogle af disse er ombyggede, så de i dag fremstår som fritliggende enfamiliehuse. Andre huse er opført som sådan, så det samlede udtryk er lidt mere varieret i denne gade.

Den store variation opleves i villakvarteret omkring Enighedsvej/Strandvej/Kalkbrænderivej. Godt nok er husene alle relativt små, men individualiteten er i højsædet, selv om pudsede gesimser, hjørneliséer og frontkviste i facaden er hyppige indslag. De små villaer har udhuse og sidehuse, på nordsiden af vejen med udsigt ud i jordbassinerne.

Jordbassinerne er et system af voldinddelte bassiner og kanaler. Området har i dag forskellig anvendelse og karakter - fra græsarealer med får til strandeng for den mere landfaste del og en sø med svaner i den mere våde, vestlige ende, hvor inddelingen i nogen grad opløses. De rustne rørføringer er bevaret; her og der også betonrør. Jernrørene ligner hegnsinddelinger og rækværker på jorddigerne, og der er flot udsigt til byens skyline med sukkersiloer og den smukke, slanke skorsten i forgrunden og kirketårnet i baggrunden.